

E. M. 1951

Fig. 1. Bjerning. Ydre, set fra syd.

BJERNING KIRKE

SØNDER-TYRSTRUP HERRED

Kirken, der er *anneks* til Moltrup i Haderslev herred, var i katolsk tid viet *S. Peder* og betalte 12 sk. i cathedratieum. Vistnok fra 1406 (sml. Grarup) var den annekteret kapitlet i Haderslev, hvilket 1473 bekræftedes af Slesvigbispen; den kaldtes da et capella[1].

Ved reformationen blev den et hertugeligt patronat (jfr. Aller p. 258), og efter hertug Hans' død overgik den til kongen, der i det mindste senere besatte embedet direkte gennem tyske kancelli. Muligvis er der blevet holdt skole i kirken, sml. p. 318.

17. november 1937 odelagde en ildebrand kirken og største delen af inventaret; det følgende og næste år genopførtes den under ledelse af arkitekt H. Lønborg-Jensen.

Kirken ligger ensomt på en svag højning i terrænet vest tor Bjerningrød, i sognets nordvestlige del. Om kirkegården er der omsatte diger af kløvsten samt store linde, plantet 1839 (rgsk.); i nord ud for kirkens tilmurede norddør er der en køreport med fodgængerlåge og i syddiget, nær vesthjørnet, en låge, alle med små granitstolper og støbejernslåger fra 1840 (rgsk.) eller 1858[2]; 1665 var der murerarbejde på en kirkegårdsport, og 1786 opførtes en ny (rgsk.).

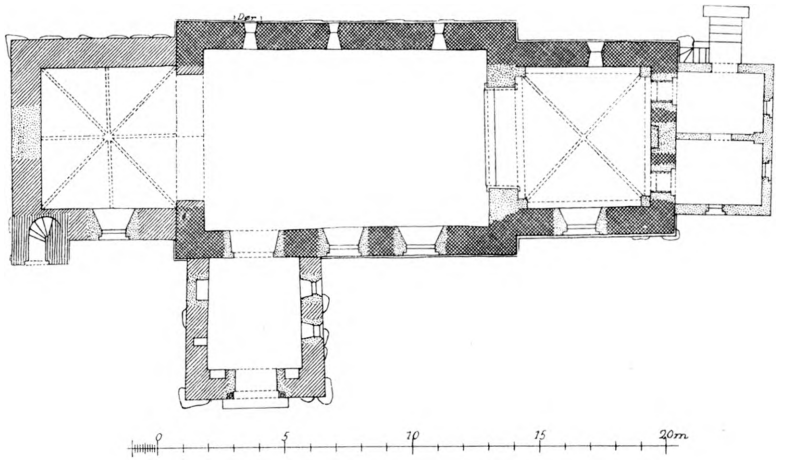
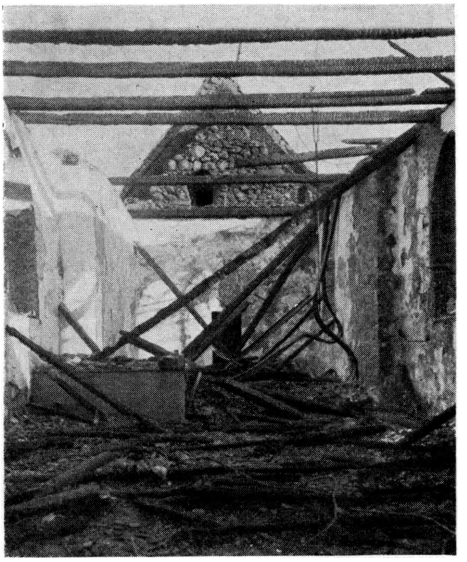

Fig. 2. Bjerning. Plan. 1:300. Målt af Arne Fyhn 1951.

Et †*vognhus* blev 1666 tækket med strå, 1846 omtalt som hestestald og 1881 afløst af et nyt (rgsk.)[3].

Kirken består af romansk kor og skib, tårn i vest (med yngre trappehus) og våbenhus foran syddøren, begge sengotiske, samt et sakristi ved korets østgavl fra 1842; et ældre sakristi og et våbenhus fra 1889 er nedrevne. Kirken har afvigelse til syd.

De romanske bygningsafsnit er sat af store, velhugne *granitkvadre* i regelmæssige skifter på 28—55 cm.s højde over en skråkantet sokkel; skibets romanske murhøjde over denne er ca. 4,7 m. Korets østvindue er tilmuret, vistnok først ved sakristiets opførelse, mens det nordre ligesom skibets tre nordvinduer, hvoraf kun det midterste var helt intakt (og tilmuret i gotisk tid), blev genåbnet efter branden 1939; vinduerne er helt af kvadre med monolitsålbænk og -overligger, kun den indvendige sål er af rå kampesten afpudset med mørtel. I to vinduer, korets nordre[4] og skibets midterste, fandtes der ved genåbningen oprindelige egetræskarme, hver samlet af fire planker, der var bladet og naglet sammen i hjørnerne, og i den øverste planke var der udskåret en lille bue; i skibets vindue var der små rester af middelalderlige blysprosser. Sidstnævnte vindue måler indvendig 122 × 63 cm, i lysningen 28 cm og udvendig, hvor dets underkant sidder 275 cm over soklen, 120 × 49 cm; trækarmen her var ialt 90 cm høj og i korvinduet ca. 70 cm. Af dørene er den retkantede nordre bevaret, i gotisk tid tilmuret med munkesten (nu med kvadre), mens den søndre er udvidet. Korets østre og skibets vestre taggavle, af rå kamp, er bevaret, men noget forhøjet; hele den romanske triumfgavl er borte, vistnok nedrevet i forrige århundrede. Efter branden iagttoges i det indre rester af et ujævnt, men glittet, gulgråt romansk pudslag med hvidtekalk.

H. Neumann 1937

Fig. 3. Bjerning. Indre, efter branden.

Tilføjelser og ændringer. Det ret lave *tårn* er muret af munkesten i nogenlunde regelmæssigt munkeskifte over en bindig syld af kampesten. Tårnrummet, der åbner sig mod kirken med en stor, spidsbuet arkade, har i nord en lille, tilmuret glug. Rummet er dækket af et ottedelt hvælv med halvstensribber, som forløber i væggene; på oversiden er hvælvingen noget indskåret og vistnok forsynet med en mindre topforstærkning. Mellemstokværket, hvorfra der er adgang til skibet gennem en råt brudt åbning, har til hver af de frie sider en fladbuet åbning med lige gennemløbende karme (den vestre tilmuret) og vestligst i sydmuren en senere brudt åbning til trappen (sml. nedenfor). Klokkestokværket har til hvert verdenshjørne to tilsvarende, men lidt større glamåbninger; på syd- og nordmuren er der mellem og ved siden af glamhullerne ialt tre små, aftrappede rudeblændinger og på nordsiden under og lidt til siden for glamhullerne endvidere to blændinger af form som et korset kors; af taggavlene er kun den østre gammel, med en to skifter høj båndblænding i fodlinien og syv halvanden sten brede højblændinger adskilt af helstens stave; den midterste har rundbuet, de øvrige kvartcirkelformet afslutning; nederst i midtblændingen er der en retkantet åbning.

Trappehuset i sydvest er en senere tilføjelse af meget store munkesten og små sten, men alligevel sammenbygget så stærkt med tårnet, at selve trappen fortrinsvis ligger i dets murliv. Underdøren er uregelmæssigt fladbuet og falset, trappen har retkantet spindel og loft af lige eller svagt fladbuede, udkragede halvstensstik, og overdøren er en råt brudt åbning; et stykke af loftet er helt ommuret med små sten for at skabe større højde.

Våbenhuset foran syddøren er af munkesten over to til tre skifter granitkvadre og var tidligere noget lavere (flankemurene lidt over to meter); dets gamle tagspor ses på skibets mur. I det indre har sydmuren på hver side af den nye dør to dybe, fladbuede nicher over hinanden og i vest en mindre, som kan være en blændet lysglug. 1835 blev våbenhuset forhøjet, og samtidig fik det et nyt, malet loft[5]. Mellem 1889 og 1937 tjente rummet som ligkapel, og den tilmurede dør i vestmuren stammer fra førstnævnte år[3].

Sakristiet ved korets østgavl er opført 1842[2] og blev da sat i forbindelse

med koret ved en dør midt i gavlen; denne blev tilmuret efter branden og erstattet med to andre. Et †*sakristi,* der første gang nævnes 1668, og til hvilket der 1719 og de følgende år købtes brænde (rgsk.), har antagelig ligget på korets nordside, og har muligvis været benyttet til *skole.*

Et †*våbenhus* med store, rundbuede døre i syd og nord blev 1889 opført mod tårnets vestmur[3]; det blev nedrevet efter branden.

Ifølge undersøgelseskommissionens beretning fra 1711 (rtk.) var lofterne i kor og skib belagt med panel, men i øvrigt var kirken brøstfældig både på loft og tag; den romanske del havde blytag undtagen på et stykke af skibets nordside, hvor taget var teglhængt ligesom tårnet. Kirkens blytag nævnes 1654, da der støbtes 177 tavler, og 1735, da der blev indlagt 15 nye egebjælker i muren; 1842 blev det fjernet fra koret[2] og inden 1873 fra skibet[3]. Ved en hovedistandsættelse 1842 fik kirken gipsloft[2] og store, spidsbuede støbejernsvinduer (rgsk.).

Kirken er nu helt præget af den store restaurering (H. Lønborg-Jensen), som fulgte efter en omfattende brand 17. nov. 1937. De romanske dele står i blank mur, tilbygningerne hvidtede, og alle dele har tegltag; lofter og tagværker er fornyede, skibet fik bjælkeloft og koret en krydshvælving, triumfvæggen med rund kvaderstensbue blev genopført, korets østvæg gennembrudt af to rundbuede døre til sakristiet og vinduesåbningerne omdannet og forsynet med trækarme; endvidere er våbenhuset i vest nedrevet, og det gotiske i syd har fået en stor, romaniserende portal.

To *vindfløje* på tårnet har dragehovedformede fløje med årstallet 1820.

Et *solur* på våbenhusgavlen bærer årstallet 1670.

INVENTAR

Med et par undtagelser er alt inventar i kirken nyt, anskaffet efter branden.

Alterbordet er et glat træpanel, dækket af et rødt *fløjlsklæde.* De ældre †alterklæder, hvis farver omtales i regnskaberne og inventarierne (1771[6], 1816[5]) var også røde, med guldgaloner.

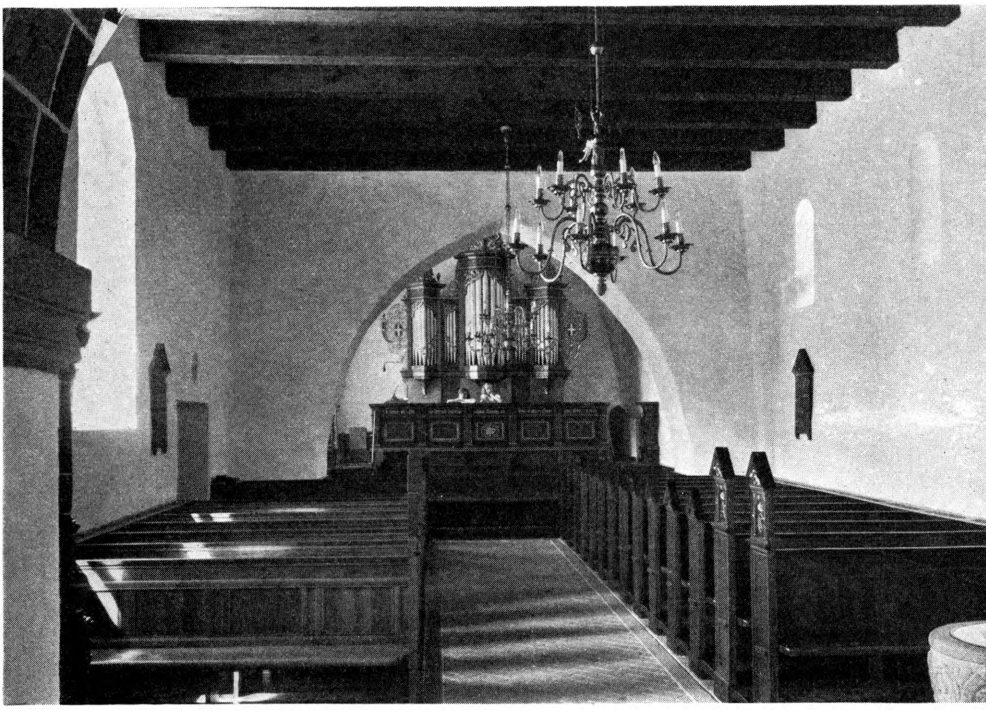
Som *alterprydelse* tjener en krucifiksgruppe på en høj predella med rundbuenicher og -arkader omkring den tronende Kristus, der sidder i en niche under et saddeltag, flankeret af to tomme nicher. Stykket er skåret af arbejdsløse billedskærere i København efter tegning af Lønborg-Jensen.

Den tidligere †*altertavle,* der gik til grunde ved branden, var en renæssancetavle fra begyndelsen af 1600'rne af den på egnen almindelige type med søjler og »løse« sidestykker, nok fra samme værksted som Moltrups (Haderslev hrd.). Det næsten kvadratiske storfelt flankeredes af pilastre, foran hvilke der stod frie, korintiske søjler med bosserede prydbælter; postamenterne var svungne som

Th. Dahl fot.

Fig. 4. Bjerning. Indre, set mod ost, for branden 1937.

E. M. 1951

Fig. 5. Bjerning. Indre, set mod vest, efter istandsættelsen 1938—39.

f.eks. i Åstrup (Haderslev) og postamentfeltet glat. Frisen var gennemløbende, og tavlen kronedes af en stor trekantgavl med tandsnit under kronlisten og inden for de skrå sider, uden på hvilke der lå dobbeltvolutter; desuden var der top- og fodspir; i gavlfeltet et stort englehoved. De selvstændige sidestykker, der som vanligt for denne type hvilede på storstykkets forlængede postament-bjælke, var formet som arkader med omløbende, riflet rammeværk, der var afbrudt af store ædelstensbosser; i selve bueslaget var der et slyngbånd. De smalle vinger var af almindelig renæssancetype omkring et halvcirkelfelt. I storfeltet var der et oprindeligt nadvermaleri, mens de bevarede fotografier ikke tillader at bestemme sidefelternes malerier; nordre felt har måske indeholdt Gethsemane. Stafferingen beskrives som til dels gammel; tavlen var sidst blevet malet og forgyldt 1889[3].

Af *figurer fra ældre †alterprydelser kendes tre, alle i Sønderborg museum, en siddende, nu hovedløs ærkebispefigur fra o. 1250 eller lidt før, en 100 år yngre Maria med barnet og endelig nederste parti, fra knæene, af en siddende gejstlig, fra sidste halvdel af 1400'rne. Alle uden farverester.

1) (Fig. 6), siddende ærkebispefigur, overgangstype, 110 cm høj, nu uden hoved og hænder, iført alba, pluviale og pallium, ærkebispens insignium; højre hånd har vel holdt krumstaven, mens venstre har været velsignende løftet; det smukke stykke viser i form og foldebehandling påvirkning fra fransk gotik[7].

2) (Fig. 7—8), Maria med barnet, stående, unggotisk, kun 101 cm høj; halvdelen af barnet, der har holdt verdenskuglen, er forsvundet, og Marias krone og højre hånd mangler. Det er vor ældste, stående Madonnafigur[8]; typen med den stærkt fremskudte hofte viser sig i fransk gotik allerede i århundredets begyndelse. Det stilfærdige, lidt skematiske foldekast, den stive holdning og det »arkaiske« smil tyder måske på hjemligt arbejde.

3) Den sørgelige rest viser en siddende person fra knæene og nedefter, iført, hvad der ser ud til at have været en pragtfuld, randfrynset dalmatica; denne var først og fremmest diakonernes dragt. Bænken har enkle, sengotiske profiler.

Altersølvet, kalk, disk og vinkande er stemplet F. Hingelberg, Aarhus, kalken skænket af Louise og Jes From, disken af Peter Skøtt, Errested, Nis Holm, Skovbølling, Ernst Hoffmann, Kabdrup, Nis Hoffman, Kabdrup, og kanden af pastor Barfod og hustru, alt med graveret: »Bjerning Kirke 12. 3. 1939« (indvielsesdatoen).

Alterstager (fig. 9), 1788, 43,5 cm høje, på tre flade kugleben, med flad, klokkeagtig fodskål, konisk skaft med kugleled foroven og forneden og glat, konkav lyseskål, løs, med tap til et hul i skaftet. På den ene stage er med skriveskrift indprikket: »A° 1788«, på den anden: »Hr. Peter Petersen Past, i Moltrup (og) Bierning, Laue Nissen i Skaubölling, Laue Gregersen i Errested A° 1788«.

P. N. 1923

Fig. 6. Bjerning. *Ærkebispefigur (p. 320).

Desuden findes i kirken et par *renæssancebordstager* (fig. 10), 24 cm høje, af vanlig form med sekskantet, profileret fod, kort, sekskantet, konisk skaft, herover en sekskantet, flad skål med hoveder i højt relief på hjørnerne, og over denne det egentlige skaft af form som en slank renæssancebaluster; den glatte, konkave lyseskål er vistnok nyere. På foden af den ene stage er indslået to borgerlige våbenskjolde, det ene med bomærke, det andet med Jesumonogram, initialerne AAS og MMD samt årstallet 1649, over hvilket der med ganske små tal er indslået 1652; de samme skjolde og initialer samt 1649 er indslået på den anden stage; men den første har desuden på den modstående side af skaftet endnu to borgerlige skjolde, det ene med et F overskåret af et I, det andet med Jesumonogram, initialerne FISAAD og 1652. — I inventariet 1771 omtales to større og to mindre alterstager[6].

†*Messehagel* af fløjl, nævnt i inventariet 1771[6].

K. M. 1954

Fig. 7. Bjerning. Detail af fig. 8.

Alterskranke af jern fra 1939. 1765 omtaler regnskaberne en skranke, der males for 6 mk. 7 sk. Formodentlig har den været af træ; i alt fald kan det ikke være den, der fandtes i kirken ved branden, idet denne var af egnens vanlige type med støbejernstræer fra tiden o. 1875.

Døbefont, af granit, fra 1939, frit hugget efter den gamle romanske, ildskørnede font.

Den tidligere **døbefont* (fig. 12), af ranketypen og nær beslægtet med Starup, Øsby og Vilstrups (p. 386) fonte, er nu i Haderslev museum, sammenstillet af talrige stumper efter sprængningen ved branden. Den er af granit, kummen ca. 85 cm i tvm., konisk, med en større og en mindre rundstav foroven og forneden, og prydes af en kraftig og bred, omløbende bølgeranke. Den firsidede fod, med rundstav foroven, har små, ryggede knopper på hjørnerne, mens sidernes arkader indeholder fugl, løve, smalt og bredt treblad. 1889 blev fonten oliemalet[3] (Mackeprang: Døbefonte p. 328 ff.).

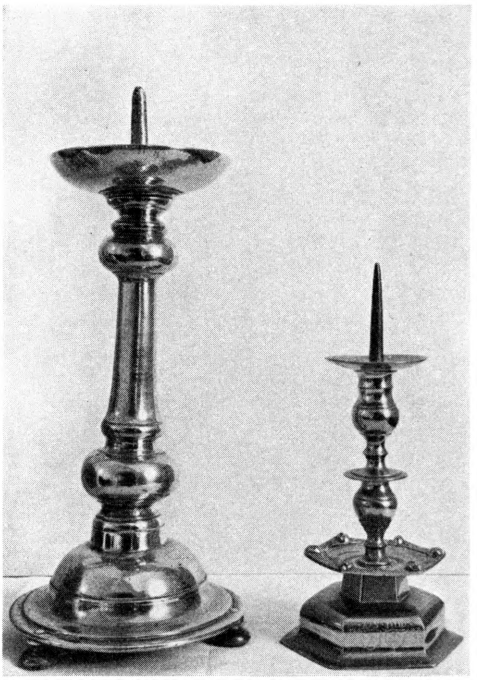

E. M. 1954

Fig. 8. Bjerning. *Mariafigur (p. 320).

Dåbsfad af messing fra 1939. 1761 købte kirken et †fad af tin (rgsk.), og 1879 anskaffedes et tysk fabriksfad[3].

†*Korbuekrucifiksgruppe.* Før branden 1937 var der i kirken en krucifiksgruppe ophængt foran korbuen (sml. fig. 4); mer

K. M. 1951

Fig. 9—10. Bjerning. 9. Alterstage 1788. 10. Bordstage. 1649/52 (p. 320 f.).

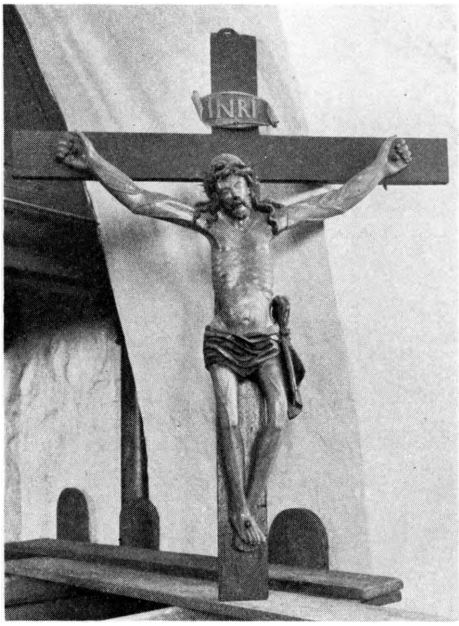
var oprindelige[9]; såvel Johannes (der reddedes fra ilden), korset og tværplanken var nyskåret 1911 af Wilh. Hansen[3], Kiel, og hele gruppen stafferet af Wilh. Jensen, Garding. Imidlertid synes der at have været en langt rigere opbygning med himmelbue over korset, hvilende på søjler og hele kompositionen anbragt på en rigt udskåret planke.

Mens Kristus- og Mariafigurerne nu kun kendes fra ældre fotografier (både fra før og efter Wilh. Jensens restaureringer, jfr. fig. 13—14), findes den oprindelige tværarm til korset (fig. 13) i kirken, mens søjlen (fig. 15) og korbuebjælken (fig. 16—17) er i Nationalmuseet.

Krucifiksfiguren, ca. 175 cm høj[10], tilhørte årene omkring 1250 og var nøje beslægtet med det lille Lintrup-krucifiks (Haderslev hrd.); men mens dette, trods de vandrette arme, har overlagte fødder, var Bjerning-krucifiksets fødder efter romansk skik anbragt ved siden af hinanden og hvilede på et suppedanum; det er derfor naturligt, at armene her var vandret strakte. Hovedet var let sænket og har formentlig oprindelig båret en krone, den slanke krop svajede ud til højre. Lændeklædet, der lod knæene fri og slidsede op over det højre, fastholdtes med en svær vulst omkring livet. Også Maria-figuren tilhørte den slanke, franskpåvirkede type; den har været ca. 122—23 cm høj, bar hovedklæde, holdt venstre hånd sørgende til kinden, mens den højre lå stift foran brystet; den har svaret så nøje til Maria-figuren fra Nybøl (Sønderborg amt, nu Sønderborg museum), at man tør antage, at Bjerning-Johannes også har lignet den tilsvarende figur fra Nybøl; her har foreligget fælles forlæg.

Korsarmen, der nu er savet i to stykker, er 268 cm lang, med firkantede endestykker, hvori der er hulede cirkelfelter; midtpartiet dækkes af runde, skællagte tunger, og langs kanterne er der ovale ædelstensgruber.

Det kan betragtes som givet (jfr. nedenfor), at korsstammen har stået i forbindelse med Mikaelsplanken, hvad enten denne nu har hængt som bjælke eller (snarere) tjent som frise i et korgitter. Derimod kan det ikke bevises, at den som fig. 15 afbildede søjle, 118 cm høj, 151 cm med bladforlængelserne, har haft tilknytning til kompositionen, idet hverken planken eller den beva-

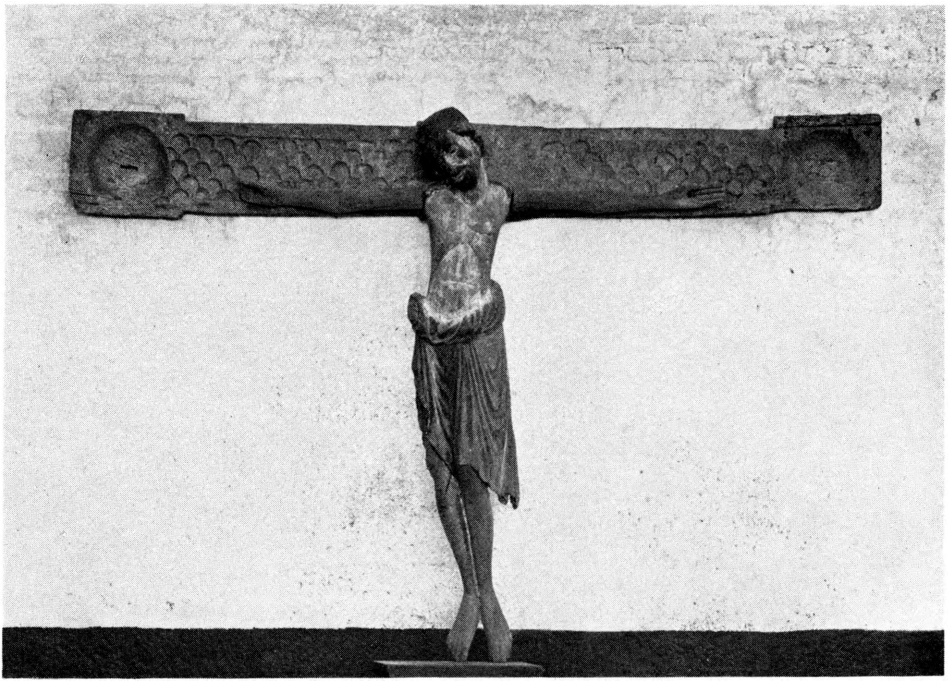

P. N. 1923 I. Hertzsprung 1898

Fig. 11—12. Bjerning. 11. Krucifiks (p. 328). 12. Døbefont (p. 322).

rede korsarm har sømhuller, der helt korresponderer med dem, der er i søjlens endeblade. Alligevel tør man antage, at denne søjle og en tilsvarende har været anbragt mellem korsets tværarme og planken, ganske som tilfældet er i Højer (Tønder amt), og som det har været i Døstrup (ligeledes Tønder amt), der vel har mistet sine søjler, men har bevaret sin »himmelbue«; et tredie eksempel er den fuldt bevarede komposition i Øster-Tørslev (Randers amt), hvis søjler har eet cirkelfelt som Bjerningsøjlen i modsætning til Højers tre. Motivet med himmelbuen, der også her må tænkes at have hvælvet sig over gruppen, var velkendt fra romansk alteropbygning (jfr. de gyldne altre).

Selv om det nu ikke fremgår tydeligt af de bevarede spor, har den som lig. 16—17 afbildede *bjælke[11] tjent som underlag for krucifiksgruppen, snarest som frise i et korgitter. Dens nuværende længde er 311 cm, med to fulde buer har minimumslængden været 357, og har der været tre buer, kan den ikke have været under 575 cm. Selv om man i plankens billedforestilling savner himlen (som modstykke til helvede), er der dog næppe grund til at antage, at der har været tre buer, i hvilket tilfælde planken kunne have været frise i et lektorium; thi herimod taler en udstemning, der går tværs over bjælken på dens bagside, netop midt imellem de to bevarede buer; udstemningen er 31 cm bred og passer derfor med bredden af den bevarede korsarm, som måler fra 29,5—33,5 cm. Korsstammen har været fæstet til planken med lire nagler, hvis huller ses på fig. 17 omkring den djævel, der lægger en sten på vægten.

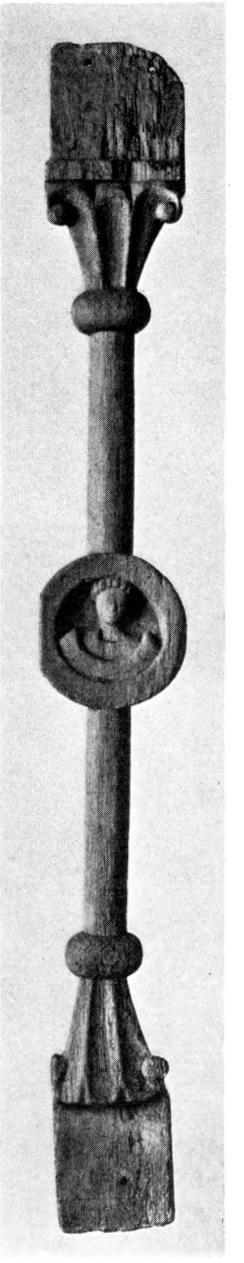
I. Hertzsprung 1898

Fig. 13. Bjerning. †Korbuekrucifiks (p. 324).

Ifølge ældre optegnelser[12] var der tidligere bag på planken bevaret fire klamper, henholdsvis 36 og 93 cm fra udstemningen, og af disse svarede den ene til tappen under Mariafiguren; de to yderste kan være brugt til en ophængning.

Reliefferne på planken har som centralscene ærkeengelen Mikael som sjælevejer; engelen (nu uden hoved, der som hos flere skikkelser har været tappet på) holder vægten med sjælen i den ene skål, en djævel hænger sig i den anden, der er fyldt med den afdødes onde gerninger, og to djævle, hvis fødder dog peger bort fra scenen, iler til med sten, der ligeledes symboliserer onde gerninger; bag Mikael står en engel med en »god« sten, hvis der skulle blive brug for den. Bag djævlene ses helvedes Leviathangab med sprællende fordømte; en djævel er på vej med en synder over nakken, mens en anden djævel slæber af med en sjæl ved håret samtidig med, at han slår en hakke i den. Til den anden side, bag Mikael, ses busten af Kristus over buen; han har opløftede hænder, retfærdighedens sværd udgår fra hans mund, men hvis nådens lilje har været der, er den nu forsvundet uden at efterlade sig spor. Han flankeres af engle (uden vinger og nu uden hoveder) med lidelsesredskaber, den til venstre holder kors og tre nagler, den til højre en stang, sikkert spydstagen, og en krum, afbrudt genstand (tornekronen?); yderst til venstre ses en nu hovedløs skikkelse med hænderne i bedestilling, måske Maria som menneskenes forbeder. Skæringerne er ganske anderledes grove end krucifiksfigurernes (har-

Fot. Landesamt. Sehl.-Holst. L. L. 1954

Fig. 14—45. Bjerning. 14. †Maria, sidefigur i †krucifiksgruppe (p. 324).
15. *Søjle fra †korbuekrucifiksgruppe (p. 324).

L. L. 1954

Fig. 16. Bjerning. Venstre del af *korbuebjælke (p. 325).

monerer godt med søjlens), men ikke uden saft og kraft, og over djævlescenen yderst til højre er der både liv og energi, måske fordi billedskæreren her har fjernet sig fra sit forlæg.

Lille *krucifiks* (fig. 11), vel fra 1600'rne, svarende til det i hovedkirken og af samme hånd.

Prædikestolen er fra istandsættelsen efter branden og en nogenlunde tro kopi efter den brændte. Denne, der var af en i Sønderjylland fremmed type (sml. Moltrup, Haderslev hrd.), men en fri efterligning af en renæssancetype, der trætfes på Sjælland og Låland-Falster, var gjort 1889 af snedker Hansen i Haderslev[3]. Dens forgænger kendes ikke.

Også *stolestaderne* er nye. Om det tidligere stoleværk vides, at det blev helt fornyet 1797 (rgsk.) og 1889[3], sidst vistnok af snedker Hansen.

Hvor gammelt kirkens ældste †*orgel* var, vides ikke, men 1880 begynder man at ansøge om et nyt[13]; først 1889 kunne malermester Kiær, Haderslev, imidlertid egemale det nye †orgel, der var leveret af Marcussen og søn, Åbenrå[3].

Klokke fra 1937; gentager sin forgængers indskrift.

Den tidligere †*klokke,* der styrtede ned og revnede under branden, havde ifølge kirkeklokkecirkulæret følgende indskrift: »D O M S A° MDCCI imperante Frederico IV Dan. et Norv. rege præfecto Christiano Detlevo com. Reventlov præposito M. Michaele Stichelio pastore Andrea Ahrenkiel me f. Claudius Erasmi Husemensis. Defunctos plango voco vivos indico vota« (»Herren, den bedste etc. år 1701, da Frederik IV. var konge i Danmark og Norge, Christian Ditlev greve Reventlov amtmand, mag. Mikael Stichelius provst og Andreas Ahrenkiel præst, støbte Claudius Rasmussen i Husum mig«).

GRAVMINDER

På kirkegården grav med *sten* for Mads Chr. Olsen, der faldt 30. juni 1848 på Rørkær mark.

Mindesten 1920 for de faldne i verdenskrigen 1914—18.

L. L. 1954

Fig. 17. Bjerning. Højre del af *korbuebjælke (p. 325).

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Åbenrå. Haderslev provstearkiv: kirkeregnskabsbøger for Bjerning 1564—1847 (*rgsk.*). — Sager ang. de enkelte sogne, Moltrup og Bjerning, 1650—1920. — Acta betr. Prediger und Gemeinde. Moltrup u. Bjerning 1889—1919. — Haderslev provstis fælles kirkekasse: regnskaber med bilag 1800—47. — Moltrup-Bjerning præstearkiv: af pakken Bb 5 1738—1921. Sager ordnede i henhold til bekendtgørelse af 31. oktbr. 1892, lægget II, 13.1738—77 (Akten betr. das kirchl. Rechnungswesen und das Kircheninventar). — Sager til aktfortegnelsen II, 9. 1805—64. Byggesager udtaget af Bb 5. — Se iøvrigt arkivalier for Haderslev provsti i almindelighed p. 28. — Præsteindb. 1754. — Kirkeklokkecirkulære af 1918. — Museumsindberetninger af S. A.Claudi-Hansen 1910, C. A. Jensen og P. Kr. Andersen 1937 (kirken efter branden) samt Hans Neumann, Haderslev amts museum 1937, (kirken efter branden). — Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Moller, Erik Moltke og Vibeke Michelsen 1951.

Haupt I, 343 ff. — M. Mackeprang: Bjerningplanken, i Kunstmuseets Aarsskrift. 1921—23. p. 139—143.

[1] Repertorium 2. rk. nr. 3376, jfr. Jensen: Statistik I, 182. [2] Sager til aktfortegnelsen II, 9. [3] Se endvidere fælleskirkekassen: rgsk. med bilag 1870—1924. [4] I dette fandtes et fyrrebrædt med påskriften: »Murer A. J. Andersen er født i Faistrup ved Aarøsund den 21. Marts 1859, nu i Haderslev, har arbejdet her i Kirken i August 1889 har lavet Præsterækketavlen med Hilsen til den som engang finder dette«. [5] Fælleskirkekassen: rgsk. med bilag 1800—47. [6] Moltrup-Bjerning præstearkiv: af pakken Bb 5 etc. [7] Matthaei: Holzplastik p. 30 f., T. I I I , 2. Fritz Fuglsang, i Festschr. Flensburg. 1928. p. 17 If. Walter Passarge, i Schleswig-Holsteinisches Jahrbuch f. 1928—29, 18. Jhg'. p. 15. Poul Nørlund, i Danmarks Billedhuggerkunst. 1950. p. 59. F. Fuglsang, i Katalog til jubilæumsudstillingen i Flensburg Städtiches Museum. 1953. p. 59 nr. 4. [8] Poul Nørlund, i Danmarks Billedhuggerkunst, p. 4. [9] F. Fuglsang, i Nordelbingen V I I I , 140. [10] Haupt opgiver Kristusfigurens højde til 180 cm og Marias til ca. 130 cm, men at dømme efter ældre fotografier, hvor Maria er anbragt sammen med krucifiksfiguren og den bevarede 118 cm høje søjle, synes Kristusfiguren højst at være 175 cm, Maria 122—123. [11] Dommedagsrelieffet, der nævnes i kirken 1649 (RA. T.K.I.A. D. 85, I, 1631—1787, jfr. SJyAarb. 1931. p. 237 f.), og da formodentlig har indtaget sin oprindelige plads, deponeredes i Flensborg 1906, men kom til Nationalmuseet efter genforeningen (D 10302) sammen med søjlen (D 10303). [12] Opmåling af I. Hertzsprung 1897 i NM, jfr. Matthaei: Holzplastik p. 19. [13] Sager ang. de enkelte sogne etc. 1650—1920.